

KULTUR

Kulturkollen!

Under rubriken **Den sociala medierevolutionen - nya villkor för kultur, politik och ekonomi**, föreläser i dag **Simon Lindgren** på Kafé Station i den första av vårens vetenskapsluncher, kl 12.15–13.00. Arrangör Umeå Universitet.

Kulturredaktör: Sara Meidell 090-17 60 38 Reporter: Karin Bernspång 090-17 60 63 E-post: kultur@vk.se

Äreminne över en anmoder

BÖCKER

**Margareta Kempe
I ny belysning. F M
Franzéns maka Sophie
Wester
Kempestiftelserna**

MINNESTECKNING. Vetenskapen i Norrland stöds sedan länge rejält av Kempestiftelserna. Utan dem skulle universiteten i norr inte riktigt vara vad de är. Kapitalet härrör från den handels- och industrirörelse som utvecklades av Johan Christoffer Carl ("J. C.") Kempe i mitten av 1800-talet och som med tiden blev Mo och Domsjö AB. I dag är stiftelserna näst största ägare i Holmen AB.

Med tanke på både skogsindustrins och universitetens betydelse för samhällsutvecklingen är Kempestiftelserna självfallet intressanta för den som bryr sig om Norrlands historia och framtid. Nära släkt- och vänskapsförbindelser med andra betydande namn – framför allt Frans Michael Franzén, en romantikens portalfigur som blev Svenska Akademiens ständige sekreterare och biskop i Härnösand – gör att familjen framstår som spännande inte bara från ekonomihistorisk utan också från kulturhistorisk synpunkt.

Beteckningen Kempestiftelserna avser i dagligt tal Stiftelsen J. C. Kempes Minne och Stiftelsen Seth M. Kempes Minne. Den som inte är närmare bekant med dem, tar nog lätt för givet att det var två herrar, ägardynastins grand old man och en av hans söner, som skapade stiftelserna. Men så är inte fallet.

Donator var i själva verket en donatrix: Lotty Bruzelius (1855–1941), Seths syster. Stiftelsernas namn ska läsas som uttryck för hennes aktning för en avhållen far och bror. Senare kom Lottys och Seths halvsystem Anna, gift Hwass, att förstärka stiftelsernas kapital, något som särskilt gyn-

nat musikutbildningen och musikforskningen i norra Sverige.

I de tidigare böckerna Försvinnande spår. Boken om Lotty Bruzelius (2006) och Anna Hwass (2009) har **Margareta Kempe** kastat ljus över dessa två aktningstvå kvinnor som i förhållande till sin betydelse ställt sig själva i viss skugga inför världen. Författaren går nu ett par generationer längre tillbaka i tiden med en minnesteckning över Sophie Wester (1780–1829), det vill säga Lottys mormor och författarens mormormormor.

Ett viktigt motiv bakom dessa tre kvinnoporträtt torde vara att dokumentera familjehistoria inför den egna släkten. Noteringar om arvsskiften, fririer, resor, bjudningar, bostadsbyten och familjärt skvaller är visserligen inte utan charm för en vidare läsekrets, men förmodligen är de än mer engagerande för de befryndade.

Väsentligt är att Margareta Kempe lyfter fram sådana sidor av tillvaron som vanligen inte kommer till synes när stora mäns insatser skildras. Sophie Wester beskrivs som en försynt men praktisk, klok och tålmodig mor och maka, förhållandevis bokligt bildad men framför allt prövad genom personliga sorger och krig.

Hon växte upp som dotter till ägaren av Övre Haddebo stora bruk i Närke. Två gånger blev hon änka, först efter juristen och klädeshandlaren Johan Ludvig Robsahm och sedan efter den finlandssvenske diktaren Michael Choraëus. I sitt tredje äktenskap, med Frans Michael Franzén, fick hon nio barn, bland andra dottrarna Helena, Fanny och Charlotte. Den förra gifte sig med poeten och blivande ledamoten av Svenska Akademien, prostens Anders Grafström i Umeå, de två senare i tur och ordning med J. C. Kempe.

Sophie Wester och F. M. Franzén är alltså upphov till såväl Kempe-släktens "Fransgren" – efter Fannys son Frans, allmänt känd för bland annat sågverks-

Sophie Wester, anmoder till de släkter som i dag dominerar Kempestiftelserna, lyfts fram i en ny minnesbok. Illustration ur boken.

”Margareta Kempe lyfter fram sådana sidor av tillvaron som vanligen inte kommer till synes när stora mäns insatser skildras.

samhället på Norrbyskär – och dess "Sethgren" (efter Charlottes son Seth) som idag dominerar stiftelserna.

Margareta Kempes nya bok snuddar med lätt hand vid ett myller

av släktingar, vänner och bekanta runt huvudpersonen Sophie. Åtskilliga av dem känns igen från andra sammanhang i Sveriges historia, naturligt nog till exempel Gustaf Leopold, A.-M. Lenngren, Tegnér, Wallin, Malla Silfverstolpe. Som ett slags kontrapunkt till det privata har författaren flätat in en del notiser om den märklige Gustaf Mauritz Armfelt, en avlägsen och indirekt bekantskap till Sophies egen släkt. Det greppet sätter Margareta Kempe själv inledningsvis ett litet frågetecken för, men det fungerar utmärkt. Genom att lyfta perspektivet till en storpolitisk nivå bidrar det till en underhållande och välgörande tidsfärgning.

Till det möjligen mest betydelsefulla, fastän inte så utrymmeskrävande, hör att läsaren

också får kika in lite i förhållandet mellan den stabila bruksdottern Wester och den romantiske poeten och prästen Franzén.

Apropå familjens flyttning från Åbo i Finland till Kumla skriver Margareta Kempe signifikativt: "Drömmar och planer om Kumla kunde säkert fadern förmedla. Men mardrömmar och krasslighet hos barnen fick Sophie ta hand om, liksom var vintermössor var nerpäckade och älsklingsleksaker tagit vägen. (...) Hon klarade att med nyfött barn ändå stötta de andra barnen, som ryckts upp ur sin välbekanta miljö för att leva nästan ett år mer eller mindre i kappsäck."

Tidstypiskt har Sophies tålmodighet och lojalitet tydligen varit avgörande för att vardagslivet skulle fungera. När hon dog, knappt femtio år gammal, anmärkte Esaias Tegnér bekymrat inför sin hustru om vännen Franzén: "Gubben är alltför poetisk och sorglös för att sammanhålla en sådan familj."

Att Sophies omsorger om praktiska och jordnära ting hade ett indirekt värde för maken skaldens konstnärliga verksamhet är givet. Intressant nog tycks hennes betydelse för Franzéns diktning dock ha sträckt sig längre än så. Hon fungerade både som hans sekreterare och rådgivare. Tidigt i svinottan steg hon upp och skrev ned vad han, promenerande i rummet, dikta- de och dikterade. Enligt Margareta Kempe "censurerade hon hans hugskott och uppmuntrade honom i andra åtaganden, så att han skulle få något färdigt."

Boken avslutas med en skildring av två romaner som kom att utspela sig ett halvsekel efter Sophies död. Nämligen hur dotterdottrarna Lotty (donatrix) och Bertha (författarens mormor) finner sina män, medicinprofessorerna Ragnar Bruzelius respektive Mauritz Salin. Alls inte ointressant som tidsskildring, och säkert mycket nära författarens hjärta.

INGE-BERT TÅLJEDAL

Okänd Chaplin-roman ges ut

BOK. Charlie Chaplin är känd för sina filmer – men under sin livstid skrev han också romanen Foot-

light, en bok som har legat opublicerad i mer än 60 år. Romanen skrevs 1948 och blev senare filmen Rampljus (1952). Boken ges nu ut på engelska tillsammans med tidigare opublicerade bilder. (TT)

Carnegie Art Award upphör

KONST. Årets Carnegie Art Award blir det sista. Investmentbanken Carnegie lägger ner Nordens största konstpris för att i stället utreda en annan form av kulturstöd, oklart vilket.

– Vi ska inleda en utredning om hur vi kan vara delaktiga i nordiskt kulturliv även framgent, vi har helt klart för avsikt att även i fortsättningen vara delaktiga på något sätt, säger Rickard Buch, kommunikationschef.

Med 1 miljon kronor till förstapristagaren, och 600 000 kronor i andra pris, har Carnegie Art Award fått stor betydelse för enskilda konstnärer, exempelvis Karin Mamma Andersson, men också för dem som valts ut till den utställning som fram till i höstas vartannat år turnerat till de nordiska huvudstäderna.

Priset har delats ut sedan 1998, från 2002 vartannat år. (TT)

Norske konstnären Dag Erik Elgin fick Carnegie Art Award 2014.

3

...så många fulla föreställningar blir det av Västerbottensteaterns föreställning Vi besvarar ditt samtal så snart vi kan, när den spelas i Sikeå 20-22 februari. Det motsvarar totalt ett publikantal nästan dubbelt så stort som ortens invånare. Arrangörer är Robertsfors Musik och teaterförening.